

STURM LÁSZLÓ (1967) Budapest

STURM LÁSZLÓ

Fekete Vince: Vak visszhang

Sétatér, 2015

Ötvenévesen, első kötete után húsz évvel jelentette meg a kézdivásárhelyi születésű, Erdélyben élő költő a *Vak visszhangot*. A „válogatott és új versekben” nyomon követhető, ahogy az első évek közérzetlírása világszemléletté érik a 2000-es években. A hetyke szorongással induló erdélyi „transzközép” lendülete hajtja őt is, mikor első könyveiben kiírja magából társadalmi ráismeréseit, apja tragikus végét, saját hangulatait, formálódó (néhol formátlanodó) szerelmi életét.

Már a kötetkezdővé emelt, villonos-faludys hangütésű *Invokáció* előlegezi költészete számos maradandó jellegzetességét. Ha csak az első három sorát vesszük („atyám segítsd hitetlen szolgád / ki hívó volt és megalázott / vidám halált adj ne tanácsot”), máris elvéthetetlen a klasszikus szerzők nyíltan vállalt hatása, az ellentétek közti állandó libikóka, a mulandóság folytonos riadalma. Ehhez jön még a szerelem (nem szex nélkül) és a természet, a táj (igazából a 2010-es *Védett vidéktől* hangsúlyosan), és ki is jelöltettek a mindenkori értelmezés elhagyhatatlan szempontjai.

Egy nemzedék, egy korszak tanácstalansága árad Fekete Vince verseiből. Itt van a viszonylag jó világ, a viszonylag tartalmas ifjúság, majd férfikor. És mégis, ha egybe akarjuk fogni, minden szétpereg (a szétpergő-elnyelő homok alapmotívum), ha a maradandót keressük, csak öncsalásgyanus dolgokra lelünk. Kezdetben olykor hetykén fogalmaz: „még megérhetünk ezt-azt / (de főleg ezt) s visszük / valamire asszony lakás ez-az / az összkomfortos semmiben / majd egyszer egy délután / belénk csobban egy erkélyen / sután két mozdulat között / vagy bent fekvé hason háton / lófaszt ért az egész barátom” (*Három slukk*). Később elmarad az ellensúlynak vélt fiatalos kedv, marad a pusztá belátás: „Ne lenni ott újra és újra. Az volna jó. / Ne látni, ne hallani nap mint nap, / miképp görgetik életüket az / ottaniak. Hogy tesznek téglára / téglát, hogy tásztíják-tolják / maguk előtt életüket, mint rozzant / társzekeret, elébb és elébb, mígnem / valamelyik döccenőnél meg nem / rogygan a kerék, és szét nem hull / darabjaira az egész” (*Hiába való*).

A bizonytalan, középpont nélküli közérzet hamar ragad jelentéktelenségbe, könnyen csábít sab-

lonokba. A fiatal költő érzi a veszélyeket, és könnyen szembeötlő (talán mert többnyire nem igazán sikeres) fogásokkal próbál tenni ellene. A központosítás elhagyása, a kihagyásos-elhallgatásos fogalmazás, a soráthajlások (enjambement-ok) a többértelműség és lezáratlanság sugallatával igyekeznek feltörni a tolakvó sémákat. Később, a pontosabb kifejezés, átfogóbb szemlélet megtalálásával visszatér a központosítás, általában könnyebben követhető lesz a vers, a soráthajlások is némileg megfoghatóknak, és ami lényegesebb, szerepük konkrétabbá válik (értve ezalatt olyasmit például, hogy az *Ellenkező irány* és a *Fal* című költeményekben a szerelmesek szétválását festi alá az összetartozó mondatrészek elmetszése).

Van-e kiút? Remény, távlat? Minimum enyhület? Ugyan megszólíttatik a versekben Isten és Szűz Mária is, előbbi kezdetben, kihívóan, az utóbbi a 2015-ös *Vargaváros* fejezet élén, súlyos betegségben, könyörgőn, nincs folyamatos, közvetlen hit (sem hitetlenség). Ami adódik: szerelem, költészet, otthoni táj.

Több szerelmi történet rajzolódik ki a költeményekből, de mindegyik az elmúlás felé halad. Megvan minden, odaadás, szenvedély, gyönyör, de mindez csak időleges felülemelkedésnek bizonyul. (A *Piros autó lábnymai a hóban* rész [2008] gyerekperspektívája eszméltető kedvessége ellenére is jobbára visszahozhatatlan lehetőségnek tűnik.) Nem sokkal a betegségből könyörgő versek után van a *Kizökönt idő*, itt felértékelődik a pillanat: „Csak azt tudom, hogy míg te vagy, vagyok, / s amíg Veled, némán áll az idő, / s egy kurta óra sokkalta nagyobb, / mint a hiány, mi belőle kinő.” Az utána következő szerelmi történet felszabadultsága azonban újra a szokásos ívet futja be.

A széteső világba mintha csak a költészet tudna szerkezetet látni, benne teret nyitni: „Elnyújtódom ebben / a versben. S tovalök, akár a kocsit, a vonatot / az ütköző” (*Ütköző*). („A szerkezet csak, ami összetart” – kezdte hajdan első kötetét.) Az eszmélkedés alapvetően az irodalom mintáját követi. Innen a rengeteg utalás, rájátszás Babbitstól József Attiláig, Berzsenyitől Pilinszkyig és Vas Istvánig, Kosztolányitól Dsidáig, Vajda Jánostól Nagy Lászlóig, és még tucatjával sorolhatóak a nevek.

A költészetet is megérlelő igazi távlat leginkább a táj, az otthonná lényegült szülőföld lesz. Viszonylag későn, de a *Védett vidéktől* már mindenképpen. A *Parázskönyvben* még a tenger a betemető, terméketlen homok ellentéte: „belátom tévedtem uram tenger helyett sivatagi homokra / szálltam tudom innen már nincs kiút s ha van is / a tengerig nem vezet szárazföldi zátony ez / uram nagy a lék s a homok ömlik szüntelen” (*Palackposta*). A „szárazföldi zátony” pedig maga a szülőföld: „az árbocokosárban találtok rám a / falu közepén”. A *Védett vidék* nagy táj(at is festő) verseiben a homok igazi ellentéte a meggyökerezettség, az otthoniasság lesz. A hazai természet: „Tiszta, áttetsző tótükör, sás, nád. / Széldöntött fatövek mellett ernyőnyi védett / hely. Csendes, mélyben lüktető nyugalom” (*Védett vidék*); „Ki tudja, hogy az erdő, amelyben oly gondtalan / jár, nem ismer vadmacskát, amely az őzek torkát oly / könnyedén harapja át, nem fél a fáktól. Az ágak / neki veszélyek terheit nem lebegtetik. Nem fél, ha / ott hagyja nyomát a tisztás széli hófoltok / szarvas-, vaddisznó- és medvenyomai között” (*Vak visszhang*); „Végre valahol otthon szeretünk volna / lenni. Otthon lenni – egymagunk. /.../ Akik nem idevalók, nem ismerhetik a hegyeket, / hogy melyik elhagyatott eszténa kalibájában / lelnek éjszakára szállást, találnak eldugott avas / szalonnát, dohánymaradékot, száraz kenyeret. / Az érzést, amikor az erdőaljra s a lankákra / visszaülednek a csend” (*Csend*). A *Csend* kerettörténete egy családi nyaralás a román tengerparton. Nemcsak a parti homok, de a tenger is valamiféle fenyegető idegenség (akár: Órománia szemben Erdéllyel?) a maga céltalannak tűnő hullámzásával (a parton a tömeg is „hullámozó”). Igaz, az otthoniasság kifejezése után már a mélység üzenetét, szépségét is hozhatja: „A metszőn hideg víz, az / apró buborékok a bőrre tapadtak, csipkedve, / csiklandozva vettek körül. Fehér gyöngyszemek / emelkedtek a mélyből, majd pukkantak szét a / felszínen.” (A *Védett vidékben* a homokkal – „a szél lassan belep valami finom, fullasztó / futóhomokkal. Csak a teste lett olyan, mint / tengernyi homokban fuldoklóé” – a honi táj részeként a „tengerszem” is felesel.)

Az otthonban, a szülőföld tájaiban mihez talál vissza a költő? Egyfajta hagyományhoz is, persze, és nyilvánvalóan nem valami könnyes-sziruposhoz. Mindenekelőtt azonban a kedvderítő konkrétumokhoz, az érzékelés, a tevékenység öröméhez: „Róttam az utcákat, az anyaölnyi dombocskát / hajlatában fölfelé kapaszkodó keskeny utcácskákat. / Jártam a behajló fák között, ahol a lehelettel érinteni / lehet az almákat, majd a havat, aztán a rügyeket s a / virágszirmokat” (*Nem engedni el a fohászt*); „Látni

kell mindent. Megérinteni, érezni. / Megfogni, megsimogatni a virágot, a fát, / a követ, a mesét ringató lombokat” (*Vak visszhang*). A valóságismeret, az apró dolgok áhítata mellett a szaktudás biztossága tartozik ehhez az otthonossághoz, általuk megnyílik az út a már említett hagyományhoz, az elmúlt nemzedékek tartásához. Az *ántivilág vége* haldokló öregembere (alighanem: a költő nagyapja) példázza ezt a fajta begyökerezett emberséget: „Valami olyan ősi tudás birtokában volt, ami / nemzedékről nemzedékre, apáról fiúra, falus / felekről falus felekre adódott tovább, / évszázadokon keresztül. // És velejéig tisztességes ember volt, olyan / gerinccel és tartással, amilyen még valahonnan / az idők kódéből, az »ántivilágból való«.”

A gyökértelen terméketlenséghez, a homokhoz kapcsolódó kétségeket erősítik föl az értelmetlen körforgás képei: „A napok megannyi szeletéből / mögöttünk omlik, s újraépül / minden. Valaki rakja, bontja, / s már csak a romja, csak a csonkja...” (*Kérdés*); „Idő malma százra száz év / elszárada s kivirágzék” (*Tízezer év*); „Mert nem lehet ilyen jéghideg, ilyen / gépies nem lehet, ennyire pimaszul, / szemtelenül és megmagyarázhatatlanul / monoton nem lehet minden, ilyen / megmásíthatatlanul zakatoló ez / a körforgásos örület” (*Két variáció/1.*). A körforgás azonban kétarcú jelenség. Hol a folytonos pusztulás, hol a folytonos újjászületés látszik erősebbnek. Így válik Fekete Vince költészetében kétarcúvá az oly gyakran megidézett évszakok váltakozása és a vizek-jelenségek hullámzása. Gyönyörködtető változatosság és kozmikus ritmus éppúgy megnyilvánulhat bennük, mint örök kiúttalanság. A szintén többször megidézett végidőérzetnek ugyancsak van reménye, az újjászületés. Így nem kell okvetlenül a remény végleges visszavonásaként értelmezni a kötet utolsó, József Attilára játszósorát: „Körös-körül csillagtalán, behavazott pusztaság” (*A világ újra*).

A világba gyökerezettség sokkal biztat, a legtöbbel. A teljességgel. Érdemes rászánni még egy idézetet: „úgy lenni a füvekben fákban / versekben és metaforákban / mint a lehelet vagy a lélek /.../ járni át meg át a világon / hogy ne legyen csepp és ne szemcse / mi ne az egészet jelentse” (*Tízezer év*). Ám bizonyosságot, tartós boldogságot nem ad. A legfőbb földi vágy, úgy tűnik, a belső békeként értett nyugalom. Számos versben szerepelve kulcsszóvá válik: „s boldogok / lesztek velünk, mint mikor / nyugodtak voltunk és fiatalok, / és szerelmesek” (*Óda a holnapi asszonyokhoz*); „azzal a nyugalommal szétnézni, amivel a tájhoz / tartozó ember” (*Csend*); „Éltess még, vigasztalj, lelkemet / nyugalom irjával kend te meg!” (*Mária, anyácska*). A természet (az

idő? a történelem?) szemléletében mi nyugtat ennyire? Talán az örök újjászületés rendje: „Néztem a patakot, azt gondoltam, megnyugszom. / Gomolygó felhők kergették a víz tükrén egymást, / vihar előttiek. Aztán a vízbe hullt egy-egy száraz / ágdarab. Vagy falevél. Hosszan, idegesen / remeg, gyűrűzik a víz. Várni kell, míg / lecsillapodik, míg új képet emel

tükrére az idő” (*Vihar előtt*). Talán az elmúlásban megsejtett remény: „a nyugalomnak, a szépségnek ezt a / kábító, édesen csorgó, hűsítő és frissítő, mézédés / nedvét, olyan volt, olyan érzése, mintha épp / ilyen volna a teljes megsemmisülés, a feloldódás, / mintha ilyen volna, amitől még úgy fél, / maga a halál” (*Olyan érzés*).

UDVARDY ZOLTÁN

Filip Tamás: Album

Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, 2015

UDVARDY ZOLTÁN (1964) Budapest

„Valaki önéletrajzot ír öt perccel a halála előtt.” Nem sokat rágcsálja a tollat. Filip Tamás határozott mozdulatokkal vázol föl gyermekkort, élő és képzelt állapotokat, padláson lakó szellemet, átélt és az apától, nagyapától megörökölt történelmi pillanatok. Közben új verseskötetén át összeáll a költői életművet is összegző curriculum vitae, megtudjuk: a fent idézett versben (*Elveszett visszavágó*) szereplő, sajátos helyzetben önéletrajzot író valaki „állásinterjúra készül”, és „az állást meg fogja kapni”.

A gyűjteményes kötet mindig egyfajta számvetés. Rögtön bele is fut egy tisztázandó történetbe. Az „Ábel-ügyet” Káin szemszögéből írja le, a végzettségnek azzal a már-már derűs szemléletével, amely gyakran Kemény István sorait is jellemzi. Neki is ajánlja a verset. A *Szentírásból* ismert tájak otthonosak Filip lírájában, ám ezek a természeti képek hátborzongató kirándulások háttéréként jelennek meg. Kanyonok végtelene invitál kirándulásra. „Ideges táj ez”, kevés állattal. Paul Celan és József Attila vizes síkságai ötlenek föl, ám itt minden út törmelékeny, „és sokáig tart minden bal eset”. Az ember viszont makacs társa, pusztulásában is része ennek a haldokló természetnek: „Fuldokló lavinában csúsztam együtt egy egész fenyőerdővel” (*A közeledő jelen*). Az is előfordulhat, hogy „megtalálja Waldenét”, ahol a Teremtő tervét szolgálja az „erdőzaj, vadak szerelme”. Ahol „maga-sütötte kenyerét emészti lassan”, és „szobájából tisztaság tódul kifelé, az éjbe”.

A helyzet nem reménytelen, „vannak Zágonok mindenki életében” (*Saját Zágon*). Ám ezek a tájak az „egyre szűkebb főutcával / egyre porosabb jegegyékekkel / egyre üresebb templomi padsorokkal” egyre reménytelenebb vágyakat fejtenek ki az egy-

kori bujdosóéhoz képest is. A Mikes-parafrázisban az emlékezőknek „csak álmukban zúg / a fenyves”. Saját Zágon, saját Walden. Egyértelmű, hogy Filip a „vándor és a bujdosó” közül (*Prohászka*) melyik szerepet választja.

A magyar bujdosó elődei a belső kiüresedés vagy a társadalom meg nem értése, esetleg üldözése miatt keresték a természetet. Most a mind átvitt értelemben, mind valóban is elpusztított környezet elől menekül a költő a belső, dús vadonba. Filip alanyi költő egy végletekig tárgyiasult világban.

Szívesen oldja ezt a kontrasztot némi hátborzongató derűvel: „Szeretem ezt a vágóhidat” (*Megváltás kicsiben*). Utóbbi sort a nyolcvanas évek derekán írta le. A diktatúra speciális helyzeteket teremt: tegeződést a „fővágásmesterrel”, hallgatást. A kádári, puhának mondott diktatúrát jellemzi a költő másik emlékképe is, hogy egy férfi, aki „civilben őrnagy”, a forrongó Lengyelországról kérdezzet a buszon, a fiatalokat provokálva. Szintén erre az időszakra kanyarodik vissza az a vers, amelynek címben is megjelölt időpontja (*Mephisto Nyírmadán, 1981. szeptember 8.*) nyilván összefüggésben áll a költeményben egy regénye címével is megidézett Hajnóczy Péter halálával, amely 1981. augusztus 8-án következett be. A vers mégis a *Mephistóról* szól, a film befogadásának élményéről és a két diktatúra közötti párhuzamról. Meghalt valaki, de egy filmélményről beszélünk.

Ahogy Filipnél ennek fordítottja is megtörténhet: nagyapja halála megzavarta őt az olvasásban (*1969*). Gyermek volt még, „a férfiakkal is csókolommal köszöntem”, ám a közeli rokon elhunytának hírére való extrém reagálás így is kifejezi a halállal kapcsolatos emberi tehetetlenséget. Filip markáns